

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΡΙ ΤΟΥ «ΠΑΤΟΥΧΑ»

Πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τῆς «Κριτικῆς» ἀφείλω ἐξηγήσεις τινὰς διὰ τὸ μυθιστόρημά μου, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει νὰ δημοσιεύεται εἰς αὐτὴν ἀπὸ τοῦ παρόντος τεύχους. Ὁ «Πατούχας» δὲν εἶνε νέον ἔργον. Ἐγράφη καὶ ἐδημοσιεύθη πρὸ ἑνδεκά ετών εἰς τὴν «Ἐφημερίδα». Ἀλλὰ ὑπὸ τοὺς ὄρους ὑπὸ τοὺς ὁποῖους ἐγράφη καὶ ἐδημοσιεύθη τότε, ἀπετελέσθη μόνον προσχεδιασμός τοῦ ἔργου τὸ ὁποῖον εἶχα εἰς τὴν φαντασίῳ μου. Ἐγράφητο ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ καὶ παρεδίδοτο ἀμέσως πρὸς τύπωσιν, ὡς κοινὰ δημοσιογραφικὰ ἔλα. Ἦμουν καὶ τότε δημοσιογράφος, ὡς σήμερον, ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιφυλλίς ἐκείνη δὲν ἐθεωρεῖτο ἐπαρκὴς σενεργασία ἐκ μέρους μου εἰς τὴν «Ἐφημερίδα», ὁ «Πατούχας» ἐγράφη ἐν μέσῳ παντοειδῶν δημοσιογραφικῶν ἐργασίων καὶ περιπάσιμων.

Βεβαίως προκείμενοι νὰ γραφῆ ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους ἔργον ἔχον ἀξιώσεις ἀνωτέρας τῆς δημοσιογραφικῆς ἐπιφυλλίδος, εἶνε προτιμότερον νὰ μὴ γραφῆ. Τοῦτο τὸ ἐσκέφθην καὶ τότε, ἀλλὰ τὸ ἐσκέφθην ὀλίγον ἄργά, δηλαδὴ ὅταν ἤδη εἶχεν ἀρχίσει ἡ δημοσίευσίς· καὶ ἀφοῦ εἶχεν ἀρχίσει, ἐπρεπε νὰ τελειώσῃ.

Ἡ ἀνατέσις εἰς τὴν «Κριτικὴν» μὲ πῆρσιν τὴν εὐκαιρίαν, ἂν καὶ ὀλίγον ἄργά, νὰ δεῖσῃ εἰς τὸ προσχεδιασμὸν ὀριστικὴν καὶ πλῆρη μορφήν καὶ τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ἐπωφελέσθην, εἴψ' ὅσον ἦτο δυνατόν νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν ἐμπνευσίῳ μὲ τὴν ὁποίαν πρὸ ἑνδεκά ετών τὰ ἐσχεδιάσα. Οὕτω δὲ ὁ Πατούχας θὰ παρουσιασθῆ εἰς τὴν «Κριτικὴν» ὀλίγον διαφορετικὸς ἀπὸ τὸν Πατούχας τὸν ὁποῖον ἐγνώρισαν οἱ ἀναγνώσται τῆς «Ἐφημερίδος».

Ἰσως μὲ παρατηρήσουν τινὲς ὅτι δὲν εἶχα τὸ δικαίωμα νὰ μεταβάλλω ἔργον δημοσιευθὲν ἤδη καὶ ἀποκτήσαν οὕτω ὀριστικὴν μορφήν καὶ ἀτομικότητα. Δὲν γνωρίζω ἂν ἡ παρατήρησις αὕτη ἔχει ἀξίαν μεγαλειτέραν τοῦ ὀπλοῦ φετιχισμού. Νομίζω ὅμως ὅτι μεγαλειτερον καὶ πραγματικώτερον παντός ἄλλου εἶνε τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθῆκον νὰ διορθώσῃμεν ὅ,τι νομίζομεν ὡς πλανελῶς γεγόμενον.

Φίλος συνάδελφος πρὸ καιροῦ μὲ ἀνέφερε διάφορα παραδείγματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδυνάμην νὰ ἐπικαλεσθῶ, ἀλλὰ δὲν θέλω νὰ θέσω τὴν μικρὴν μου ὑπαρξίν πλυσίον εἰς ὀνόματα μεγάλων καὶ ἀνόδων συγγραφέων, οἵτινες ὁμοίως ἐτροποποίησαν ἔργα των καὶ μάλιστα ὅτιν ἦν ταῦτα εἶχον λάβει τὴν μορφήν καὶ τὴν ζωὴν τοῦ βιβλίου.

I. ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ

---1882---

ΧΩΡΙΣ ΤΙΤΛΟ

Λίγα λόγια, ἐξαιρούντα τὸ ἔργον τῆς «Κριτικῆς» καὶ περιληφθέντα εἰς μίαν ἀνταπόκρίσιν μου εἰς τὸ γαλλικὸν περιοδικὸν «Mercure de France», ἐτίραξαν τοὺς κύκλους τοῦ κ. Κιμωνῆς Μιχαηλίδου, διασκευτοῦ τῶν «Παναθηναίων» ὁ ὁποῖος ἀθώως κατῆκεν τοῦ νὰ ἐρρηκεθῆ δι' αὐτὸ καὶ νὰ ἐξυπελίξη τὸ ἔργον μας εἰς μίαν σημείωσιν του.

Δηλῶ μὲ πᾶντα εὐκλείειο ὅτι δὲν ἐξικλέγῃ, θεῶτα δὲ τούτο, ἔτι καὶ ὡς φυσικώτατον ὁ κ. Μιχαηλίδης νὰ κρίνῃ τὸ ἔργον μας ὡς μωρὸν, διότι πολλὰ καλὰ γνωρίζω πῶς σκέπεται

Πῶς εἶνε δυνατὸν (θὰ ἐσκέφθη), ἓνα περιοδικὸν, νὰ ἀξίζη, ὅταν δὲν ἔχει πολλοὺς συνδρομητάς, ὅταν διαβάζεται μόνον ἀπὸ τοὺς συνεργάτας του ; ("Ορα σημείωσίν του). Καὶ ὁ κ. Μιχαηλίδης, ὅπως πεισθῆ περισσότερο διὰ τὸ ὄρθον τοῦ συλλογισμοῦ του, φαντάζομαι ὅτι θὰ ἐπῆγε νὰ ξετριπώσῃ εἰς τὸ βάθος τῆς βιβλιοθήκης του, καμμίαν σκονισμένην Λογικὴν, ἐκείνην ποῦ ἔκαμιν εἰς τὴν Δ' Γυμνασιακὴν τάξιν, διὰ νὰ τὴν συμβουλευθῆ· μετὰ βελτίαν δὲ καὶ πολύωρον μελέτην εἰς εἰδικὰ κεφάλαια, φαντάζομαι ὅτι θὰ ἐκκαλοῦπωσε τὸν συλλογισμὸν του κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον:

— Πᾶν περιοδικὸν, μικρὰν διάδοσιν ἔχον, μωρὸν ἐστίν.

— Ἄλλὰ μὴν τὸ περιοδικὸν «Κριτικὴ» μικρὰν διάδοσιν ἔχει.

— Ἄρα κτλ.

Καὶ τὸ ζήτημα ἐλύθη.

Ἐπάρχει ὁμως καὶ μία ἄλλη λογικὴ μετὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἠμιλήσω εἰς τὸν κ. Μιχαηλίδην καὶ ἡ ὁποία μοῦ ὑπαγορεύει νὰ τοῦ εἰπῶ τὰ ἐξῆς : — Πρῶ ἐβασίσθητε κ. Μιχαηλίδη καὶ πῶς σᾶς πέρασεν ἀπὸ τὸν νοῦν, νὰ ἐξαποστείτετε ἐπισήμως εἰς τοὺς συνδρομητάς σας καὶ ἀναγνώστας σας τοῦ ἔσω καὶ τοῦ ἔξω ἑλληνισμοῦ, τὴν εἶδησιν ὅτι ἡ «Κριτικὴ» μὴ ἔχουσα συνδρομητάς, ἀφοῦ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πραγματοποιεῖ εἶνε Θε ε δ ε ϕ υ λ ἄ ξ ο ι, ὡς ἐγράψατε, διαβάζεται μόνον ἀπὸ τοὺς συνεργάτας της ; Καὶ δὲν εἰξεύρετε ὅτι ἂν εἶχεν ὄρεξιν ἢ διεύθυνσις τῆς «Κριτικῆς», εἴμπορουσε πολὺ καλὰ νὰ σᾶς ἔκανε διὰ τοῦτο ἀγωγὴν ἐπὶ ἀδίκῃ δυσφημίσει τοῦ ἔργου της ; Διότι βέβαια δὲν ἔχετε οὐδὲν θετικὸν διὰ νὰ ὑποστηρίξετε τοῦτο καὶ ἐβασίσθητε ἀπλῶς εἰς μίαν ὑπόθεσιν, τὴν ὁποίαν συνέλαβεν ὁ νοῦς σας μετὰ ἰδιαιτέρων ὄλων εὐχαρίστησιν. Ἡ «Κριτικὴ» ἤμπορουσε νὰ σᾶς ἀπεδείκνυε τὸ ἐναντίον ἀπὸ ὅ,τι νομίζετε καὶ θὰ ἐχάνατε τὴν δίκην, διότι ἡ «Κριτικὴ» ἔχει σήμερον πολὺ περισσοτέρους συνδρομητάς καὶ ἀναγνώστας ἀπὸ ὅσους ἐφαντάζετο ἢ διεύθυνσις της ὅτι θὰ εἶχεν, ὅταν ἦλθεν εἰς αὐτὴν ἡ ἰδέα τῆς ἰδρύσεώς της. Εἶνε δὲ τόσον εὐχαριστημένη ἢ διεύθυνσις ἀπὸ τὴν πρόοδον τῆς «Κριτικῆς» ὥστε ἐνθαρρυνθεῖσα προβαίνει καὶ εἰς τὴν ἔγρυσιν καὶ ἰδιαιτέρας Βιβλιοθήκης, φαντασθῆτε !

Μετὰ ἰδιαιτέρων ἐν τούτοις χαρὰν θὰ ἀκούσετε, κ. Μιχαηλίδη, ποῦ οἱ διευθυνταὶ τῆς «Κριτικῆς» παραδέχονται ὅτι τὰ «Παναθηναῖα» ἔχουν περισσοτέρους συνδρομητάς ἀπὸ τὴν «Κριτικὴν» Ἡ ἠμιλογία αὐτὴ θὰ κολακεύσῃ πολὺ τὸν ἐγωϊσμόν σας, διότι θὰ σκεφθῆτε, βοηθούμενος ἀπὸ τὴν Ἀριστοτέλειον Λογικὴν, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σας:

— Πᾶν περιοδικὸν, πολλοὺς συνδρομητάς ἔχον, καλὸν ἐστίν.

— Ἄλλὰ μὴν κτλ.

Ἡ ἄλλη ὁμως λογικὴ, ἡ ἰδικὴ μας, περὶ τῆς ὁποίας σᾶς εἶπα ἀνωτέρω, μοῦ ὑπαγορεύει ἀκόμη τὰ ἐξῆς. Δὲν εἶνε καὶ τόσον πολὺ ἀπίθανον νὰ ἔχετε ἀκούσει κ. Μιχαηλίδη, ὅτι εἰς τοὺς ὀρίζοντας τῆς σκέψεως καὶ τῆς τέχνης, τὰ σημαντικώτερα ἔργα εἶνε πάντοτε ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται μικρὰν τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς ἀντιλήψεως τῶν πολλῶν. Οἱ πολλοὶ γυρεύουν τὸ γνωστὸν, τὸ παλαιὸν τὸ μέτριον καὶ τὸ ξεθυμασμένον. Οἱ πολλοὶ εἶνε εἰρωνες εὐνοῦχοι, ἐμπρός σὲ μίαν νέαν ἰδέαν ἐξελισσομένην. Ἐνας λοιπὸν ποῦ διευθίνει ἓνα κλλιτεχνικὸν περιοδικὸν ἐάν νομίζῃ ὅτι, ὑπηρετῶν τὰς ἰδέας καὶ τὰ γούστα τῶν πολλῶν, ὑπηρετεῖ μεγάλα ἱθνακὰ καὶ μεγάλα συμφέροντα τοῦ ἔθους, ἂν αὐτὴ εἶνε ἡ πεποιθήσις του, εἶνε ἄξιος βέβαια συμπαθείας διὰ τοὺς καλοὺς σκοποὺς του, οἵκτου δὲ διὰ τὴν ἀπάτην εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκαται.

Ἡμεῖς ἀδιαφοροῦντες τελείως διὰ τὰ γούστα τῶν πολλῶν, ἐζητήσαμεν καὶ ζητοῦμεν νὰ ὑποστηρίξωμεν μίαν ἰδέαν, ἡ ὁποία τόσον ἀπωθεῖται καὶ ὑβρίζεται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, ὅσον ἔχομεν τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶνε ἀνωτέρω. Ἄν δὲ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ προγράμματός μας παρουσιάζει ἀτελείας, προφυλασσόμεθα ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων ὀπίσω ἀπὸ τὸ Οὐδείς ἀναμάρτητος.

Καὶ ποία εἶνε τῶρα αὐτὴ ἡ ἰδέα ; Ἰδοὺ τὴν ἀπλοῦστατα :

— Ἐχομεν τὴν πεποίθησιν ὅτι, ἀνάμεσα στὰ γενικὰ μας καὶ χάλια, ἂν ὑπάρχη ἓνας κλάδος

τῆς ἐθνικῆς μας ἐνεργείας, τὸν ὁποῖον κλλιεροῦ ἄνθρωποι μὲ κίποια ἀληθινὰ ἰδανικά, καὶ μὲ δημιουργικότητα πνεύματος καὶ ψυχῆς, εἶνε αὐτὸς ὁ κλλιτεχνικός καὶ πνευματικός κλάδος, (ἐξαιρέσει, ἐνοεῖται, τῶν σχολαστικῶν καὶ τῶν δασκάλων.)

Οἱ ὑπηρετοῦντες τὸν κλάδον αὐτόν, φιλόλογοι, ποιηταὶ κ.λ.π. εἶνε οἱ μόνοι θεβαίως διὰ τῶν ὁποίων πραγματοποιεῖται βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἡ φιλολογικὴ μας καὶ πνευματικὴ μας ἀναγέννησις. Δυστυχῶς ὅμως οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης, δὲν ἔχουν διόλου συντηρητικὰς ἰδέας, μάλιστα εἶνε καὶ ἐπαναστατικοὶ καὶ—τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα—εἶνε οἱ περισσότεροι δ η μ ο τ ι κ ι σ τ α ἰ ὅπερ ἐστὶ μαθερμηγεύμενον, ἔθνοκτόνοι, κατὰ τὴν γνῶμην τῶν πολλῶν. Εἶνε δὲ ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ φιλολογία μας σήμερον καὶ ἡ ποίησις ἀντιπροσωπεύεται καὶ προάγεται κυρίως ἀπὸ τοὺς δημοτικιστὰς αὐτοὺς, κ. Μιχαηλίδη. Καὶ τῶρα ἐρχόμεθα εἰς ὅ, τι κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ ποῦμε, δηλαδὴ ὅτι δὲν εἰμπορεῖ νὰ νοηθῆ σήμερον ἡ ὑπαρξίς εἰς τὸν τόπον μας ἐνός περιοδικοῦ μὲ ἀξιώσεις ὅτι κἀτι ἀντιπροσωπεύει, περιοδικοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ δημοτικισταὶ παίζουσι τὸν ρόλον τῆς Σταχτοπούτας ἢ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀποκλείονται ἑλωσόδιου, κ. Μιχαηλίδη. Ὁ μῶς πῆτε ὅμως, εἶνε δυνατὸν νὰ ἔχουν τὴν πρώτην θέσιν εἰς ἓνα περιοδικὸν οἱ δημοτικισταὶ, ὅταν μὲ κάθε δημοσιεύμενον ἔργον ἐνός δημοτικιστοῦ, δέχῃ συνδρομηταὶ ἐπιστρέφουσι τὸ φύλλον Λογικὴ αὐτῆ ἢ ἐρώτησις. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶνε τώρα, ὅτι ὑπάρχουν μερικὰ περιοδικὰ ποῦ γυβεύουν νὰ ἐργασθῶν διὰ μίαν ἰδέαν καὶ ὅχι νὰ κάμουν συνδρομητὰς Ἄν τώρα ὁ κόσμος συμπαθήσῃ αὐτὴν νῆν ἰδέαν καὶ ὑποστηρίξῃ τὸ ἔργον των, πάει καλὴ, ἂν ὅχι, δὲν τὴν θυσιάζουσι θεβαίως διὰ τῶν κόσμων. Τὰ περιοδικὰ αὐτὰ, τὰ ὁποῖα εἰργάσθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ μὲ αὐτὸ τὸ πρόγραμμα εἶνε πολὺ γνωστὰ, εἶνε ἡ «Ἐστία» εἰς τὴν τελευταίαν ἐποχὴν τῆς εἶνε ἡ «Τέχνη.» Τὸ Περιοδικὸν μας ὁ «Διόνυσος» ἡ «Κριτικὴ» μὲ κάποιες διαφορητικὰς βλέψεις, τῶν ἀνωτέρων περιοδικῶν, καὶ μὲ κάποιαν προσπάθειαν λογικωτέρας σὲ μερικὰ πράγματα πορείας, σολακεύεται νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἀκολουθεῖ τῆ ἰδίαν τακτικὴν καὶ ἀγωνίζεται, ἂν ὅχι διὰ τὸν θρίαμβον ἀλλὰ τοῦλάχιστον διὰ τὴν πρόδον μερικῶν ἀρχῶν. Ἄν δὲ τώρα, εὑρεθῶν μερικοὶ πολὺ αὐστηροὶ κριτικοὶ, τῆς «Κριτικῆς», οἱ ὁποῖοι θὰ ποῦν ὅτι τῆς λείπει τοῦτο καὶ τῆς λείπει ἐκεῖνο, ἄς σκεφθῶν τὸ πρόγραμμά τῆς. τὰς καλὰς διαθέσεις τῆς καὶ ὅ, τι καλὸν πραγματοποιεῖ, τὸ ὁποῖον καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅ, τι εἶνε νὰ ἦτο, θὰ ἀντεστάθμιζε πολὺ καλὰ τὰ μερικὰ ἐλαττώματα τὰ ὁποῖα ἡμπορεῖ νὰ ἔχη

Ἀλήθεια, χρειάζεται, κ. Μιχαηλίδη, κάποιο κουράγιο καὶ κάποια θυσία διὰ νὰ ἐμμένη κανεὶς εἰς μερικὰς ἀρχὰς, ὅταν γνωρίζῃ ὅτι ἔχει τὸν περισσότερον κόσμον ἀντίθετον. Χρειάζεται, ἀλήθεια, κάποια τόλμη γιὰ νὰ θελήσῃ κανεὶς, μὲ ὅλα τὰ μέσα τὰ ὁποῖα τοῦ εἶνε δεδομένον νὰ διαθέσῃ, νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν κόσμον τὴν ἀγάπην (μὴ τρομάξετε) πρὸς τοὺς μαλλιαροὺς. Ἡ «Κριτικὴ» μολονότι ἀνοίγει τὰς στήλας τῆς καὶ εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς καθαρευούσης καὶ τῆς μικτῆς καὶ κάθε ἄλλης, φθάνει νὰ ὑπηρετοῦν μίαν ἐμπροσθοδρομικὴν ἀλήθειαν, ἀγαπᾷ κατὰ προτίμησιν τοὺς δημοτικιστὰς. Καὶ τῆς κοστίζει πολλὰς θυσίας, σὰς διαβεβαίω, αὐτῆ ἡ ἀγάπη, καὶ ἂν δὲν τὸ πιστεύετε, εἰμπορεῖ νὰ σᾶς πληροφορήσῃ καὶ νὰ σᾶς τὸ διαβεβαίωσῃ π. χ. ὁ ἀντιπρόσωπός μας εἰς τὴν Σμύρνην, ὁ ὁποῖος προχθὲς ἀκόμα μᾶς ἐπέστρεψε διὰ τοῦ ταχυδρομείου εἰκοσιπέντε τεύχη τῆς «Κριτικῆς» (ἀριθ. 25) ποῦ τοῦ τὰ εἴχαμε κατ' αἴτησιν του στεῖλῃ, δι' εἰκοσιπέντε ὀνόματα συνδρομητῶν, οἱ ὁποῖοι τὰ ἐπέστρεψαν διότι δὲν τοὺς ἀρέσει ἢ γλώσσα! Τί ἔπρεπε νὰ ἔκανε τώρα ἡ «Κριτικὴ» κ. Μιχαηλίδη; Νὰ ἤρνετο τὴν συνεργασίαν τῶν δημοτικιστῶν διὰ νὰ ἰκανοποιῶσε τοὺς συνδρομητὰς τῆς Σμύρνης; Εὐτυχῶς ὅμως ὅτι ἡμέρα τῆ ἡμέρα εὐρύνεται ὁ κύκλος τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐθνικῆς μας γλώσσης καὶ τῶν ἐλευθέρων ὀπαδῶν τῆς προόδου, καὶ ἔτσι τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς τὴν «Κριτικὴν».

Πρὸς τὸ παρὸν οἱ συνδρομηταὶ μας, ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἰδικούς σας, ἴσως δὲν εἶνε καὶ πολλοί. Ἀλλὰ τὸ γεγονός τοῦτο τὸ ὁποῖον σᾶς ἔκχμζ νὰ εἰρωνευθῆτε τὸ ἔργον μας, εἶνε δι' ἡμᾶς

τίτλος τιμῆς, ἂν λίθετε ὑπ' ὄψιν μερικά ποῦ ἔγραψα. Ἄν ἤθελεν ἡ «Κριτική» νὰ ἔκανε συνδρομητάς, πολλοὺς. πλείστους, θὰ ἦτο δι' αὐτὴν πολὺ εὐκολοὺ πρᾶγμα ἴσως, ἂν ἀκολουθοῦσε τὸ ἐξῆς πρόγραμμα:

1ον Νὰ ἔβαζε εἰκόνας· 2ον Νὰ ἐτυπώνετο σὲ καλλίτερο χαρτί καὶ μὲ ωραιότερα στοιχεῖα. 3ον Νὰ ἀπέκλειε τοὺς δημοτικιστάς. 4ον Νὰ ἐθυσίεζε τὴν ἀλήθειαν. πρὸ μιᾶς ἀνάγκης ἀβρότητας, ἐπιβληθιμῆς ὑπὸ τῶν κοινωνικῶν ὑποχρεώσεων καὶ τοῦτο διὰ τὸν σκοπὸν ἐξασφαλίσσεως βίου ἡσυχου ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις 5ον Νὰ εἶχε τακτικούς συνεργάτας, σεβαστοὺς κληρονομητάς πανεπιστημίου διὰ τὰ φιλοσοφικά καὶ ἐπιστημονικά ζητήματα, διὰ δὲ τὴν φιλολογίαν, διὰ τὸ μυθιστόρημα, διὰ τὸ διήγημα, νὰ ἐξέλεγε διὰ διαγωνισμοῦ τοὺς καλλιτέρους ἀπὸ τοὺς μκαριῶς ζῶντας ἀκόμη ἀνάμεσα εἰς τὰ γοητευτικά καὶ τερψίθυμα ὄνειρα τῆς ρομαντικῆς φιλολογικῆς περιόδου, μεταξὺ τῶν ὁποίων νὰ ἦσαν καὶ μερικά δεσποινίδες. 6ον Νὰ εἶχε πληθώραν εἰδήσεων κατὰ τὸ σύστημα Α. Ο. Δ. Ο.

Βλέπετε λοιπὸν, κ. Μιχαηλίδη, ὅτι πολὺ καλὰ γνωρίζομεν πῶς γίνονται οἱ πολλοὶ συνδρομηταί. Ἡ «Κριτική» ὅμως γυρεύει νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὰς στήλας τῆς μόνον τὰ ζωντανά, τὰ γόνιμα καὶ προοδευτικά στοιχεῖα, τὰ εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον πνευματικῆς ἐνεργείας δρῶντα, καὶ ἕνα κοινὸν πόνον προόδου ἔχοντα, ἀνεξαρτήτως ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν, καὶ ὅχι νὰ εἶνε ἕνα ὠραῖον περιβάλλον, ὅπου ὑπὸ εἰδικῶν γεωργῶν νὰ καλλιεργοῦνται ἡ δευδρομολόγη καὶ τὸ χαμζομῆλι. Δι. αὐτὸ εἶνε ὀλίγον δύσκολον νὰ κάμῃ πολλοὺς συνδρομητάς.

Καὶ τὰ «Παναθηναῖα» ἔχουν μερικοὺς συνεργάτας ἀξίας, τὸν Νικεθάναν, Πορφύραν κλ. ἀλλ' αὐτοὶ βέβαια δὲν ἀποτελοῦν τὸ ἔργον τῶν «Παναθηναίων», καὶ ὅταν πρόκειται κανεὶς νὰ κρίνῃ ἕνα ἔργον οἰονδήποτε, ἕνα μελόδραμα π.χ. δὲν βασιζέται βέβαια εἰς τὰ δύο ἢ τρία κομμάτια, ἢ εἰς τὰς δύο ἢ τρεῖς φράσεις αἱ ὁποῖαι κατὰ τύχην εἰμπορεῖ νὰ εἶνε ὠραῖαι, ἀλλ' εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἰδέαν, εἰς τὴν ἐντύπωσιν τὴν ἐκπηγάζουσαν ἐκ τοῦ συνόλου. Τὸ κάθε τι βέβαια, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου καλλιτεχνικῆς ἀξίας, πρέπει εἰς τὸ μελόδραμα αὐτό, νὰ ὑπηρετῇ μίαν κεντρικὴν ἰδέαν καὶ ἕνα γενικὸν σκοπὸν τοῦ συγγραφέως, καὶ ἅμα λείπῃ αὐτό, τὸ ἔργον βέβαια εἶνε χαλαρόν, χωρὶς σκοπὸν καὶ ἐνότητά.

Ἡ «Κριτική» προσπαθεῖ νὰ εἶνε ἐκλεκτικὴ μὲ τοὺς συνεργάτας τῆς, καὶ προσπαθεῖ εἰς τὰς σελίδας τῆς νὰ συγκεντρώσῃ στοιχεῖα ὁμοειδῆ, τὰ ὁποῖα, ἂν τὰ χωρίζουν μεταξὺ τῶν ἰδεῶν διαφοραὶ, ἀλλὰ τοῦλάχιστον συναντῶνται εἰς ἕνα κοινὸν πόνον ἐμπροσθοδρομικότητος καὶ ζωῆς. Καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτά, ὡς εἶπα, εἶνε ὀλίγον συμπαθητικά εἰς τὸν κόσμον, καὶ νὰ διατῆ ἢ διάδοσις τῆς «Κριτικῆς», δὲν εἰμπορεῖ φυσικὰ νὰ εἶνε τόσον εὐρεῖα, ὅσον ἑνὸς ἄλλου περιοδικοῦ, προσιωτέρου εἰς τὰς γνώσεις καὶ εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς γενικότητος. Καὶ ἔπειτα ἡ «Κριτική» ἔχει καὶ ἕν ἄλλο κακὸν πρὸς βλάβην τῆς κυκλοφορίας τῆς. . . εἰς τὸν ἔξω ἑλληνισμόν. Δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ὅτι ἔχομεν κατ' αὐτάς ἑλληνοτουρκικὴν προσέγγισιν καὶ ἐλευθέραν κυκλοφορίαν τῶν εἰσαγομένων εἰς τὴν Τουρκίαν ἑλληνικῶν φύλλων ἢ περιοδικῶν, καὶ ὅτι, ἂν ἀπεφάσιζε νὰ ἀνυψώσῃ τουρκικὴ σημαίαν, θὰ ἔκανε ἀρκετοὺς συνδρομητάς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Δὲν κάνει δηλαδὴ, διὰ λόγους εὐνοήτους, ὅ,τι κάνει ἕνας ἄλλος διεθυντὴς περιοδικοῦ, ὁ ὁποῖος διὰ τὰ φιλοτουρκικά του αἰσθήματα, κοντεύει νὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ νὰ συνεχίσῃ ἔτσι εἰς μακρὰν ἀπόστασιν χρόνου τὸ ἔργον τοῦ τελευταίου τῶν Παλαιολόγων, καὶ ὁ ὁποῖος εἰς φίλον φιλόλογον, ὁ ποῖος τοῦ ὠμιλοῦσε κάποτε δι' ἕνα κάποιον Κρητικὸν διήγημα, ποῦ τοῦ εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ τοῦ εἶδε διὰ τὰ «Παναθηναῖα», παρόντος καὶ τοῦ ὑπογεγραμμένου, εἶπε τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα δὲν ἀντέχω νὰ μὴ τὰ ἀναφέρω.

- Δὲν μοῦ λές, ἀφοῦ εἶνε κρητικὸ τὸ διήγημά σου, βέβαια θὰ ἔχῃ τούρκους μέσα.
- Μά, πῶς. . .
- Καὶ φυσικὰ δὲν θὰ λές καλὸ γιὰ τοὺς Τούρκους, σὲ μερικά μέρη. . .

— Φυσικά . . .

— "Ε, τότε δὲν εἴμπορῶ νὰ δεχθῶ τὸ διήγημά σου.

— Διὰτί ;

— Λιότι πρέπει νὰ ξέρης ὅτι ἀπὸ τινος θέλουμε νὰ ἀνοίξουμε τὸν δρόμον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ . . . συνδρομητὰς . . . καὶ ἔννοεῖς, πῶς . . . ὑπάρχει λογοκρισία . . .

— "Α ! ἔννοῶ . . .

— Φαντάσου—ἐξηκολούθησε μὲ τόνον θριαμβευτικὸν ὁ ρηθεὶς διευθυντῆς — ὅτι πρὸ ἡμερῶν μοῦ ἔφεραν ἓνα διήγημα μὲ τὸν τίτλον «Θεοὶ καὶ Τύραννοι» καὶ ἐγὼ μόνον καὶ μόνον διότι ὁ τίτλος ἔφερε τὴν λέξιν τύραννοι, δὲν τὸ ἐδέχθηκα . . . Φαντάσου !

— Φαντάζομαι !

Αὐτὰ εἶπε, εἰς τὸν φίλον διηγηματογράφον ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος διευθυντῆς, ὁ ὁποῖος καλὰ θὰ κάμῃ, ἂν θέλῃ νὰ τᾶχῃ καλὰ μὲ τὸν Σουλτάνον (ἔστω καὶ ἂν αὐτὴ ἡ φιλία ἀποβῆ καταστρεπτικὴ διὰ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν) νὰ ἀπαγορεύσῃ αὐστηρῶς εἰς τοὺς συνεργάτας του τὴν χρῆσιν εἰς τὰ γραψίματα τῶν τῶν λέξεων· τυραννος, ἀναρχικός, ἐπανάστασις, ἐλευθερία; ἀεξαρθρία κτλ. καὶ τὸν ἀριθμὸν 21, ἐπειδὴ ἔμπορεῖ νὰ ἐνθυμίσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Τὸν διευθυντὴν δὲ αὐτὸν τὸν γνωρίζετε, κ. Μιχαηλίδη· εἶνε ἐκεῖνος τοῦ εἰρωνεύθη τὸ ἔργον τῆς «Κριτικῆς».

Γεώργιος Δαμπελέτ

ΥΣΤ Δι' αὐτὰ τοῦ δημοσιεύει ἡ «Κριτικὴ», τρέχει τὸν κίνδυνον νὰ λάσῃ ὅσους συνδρομητὰς ἔχει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ λοιπὴν Τουρκίαν, κ. Μιχαηλίδη. Τὰ δημοσιεύει δὲ μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι κερδίζει κάτι τι πολὺ ἀνώτερον τῆς ἀγάπης τοῦ Σουλτάνου, καὶ τῶν προκυπτόντων ἐξ αὐτῆς ἀγαθῶν.

Γ. Α.

(**Ὁ Βάγνερ καὶ τὰ θύματά του**).—Δὲν εἰςέυρομεν ἂν ὁ Βάγνερ ἐδίασε τοὺς ἦχους, ὅπως λέγει ὁ κ. Ν. Ἐπισκοπόπουλος, καὶ ἂν ἐφόνευσε τὰς χορδὰς κάμνων αὐτὰς νὰ ἐκφράζουσιν τὸ ἀνέκφραστον· ὠρισμένως ὅμως ἐφόνευσε κάθε λογικότητα καὶ ὀρθὴν σκέψιν τοῦ χρονογράφου τοῦ «Ν. Ἀστειος», κάμνων αὐτὸν νὰ ἐκφράξῃ τὰ πλεόν ἐξωφρενικά καὶ τὰ πλεόν ἀνάποδα καὶ τὰ ὀλωσιόλου πρωτάκουστα πράγματα περὶ τοῦ ἔργου του.

Εἶδετε βέβαια στὸ πέρασμένον τεῦχος τῆς «Κριτικῆς» τὸ ξεκαρδιστικώτατον πάθημα τοῦ κριτικοῦ τοῦ Βάγνερ, ὁ ὁποῖος θέλων νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ ἔργον τοῦ συνθέτου τῆς Τετραλογίας, μᾶς τὸ παρουσιάζει ὡς τὸ ἔργον τοῦ ἀνασταίνει τὰς παραστάσεις, τὰς ἀρχαίας τραγικὰς δημιουργίας τῶν Ἑλλήνων.

Σήμερα ὁ κ. Ν. Ἐπ. συνεχίζων τὸ προχθισινόν του παραλήρημα δημοσιεύει εἰς τὰ «Ποναθήνια»—τὸ γνωστὸν περιοδικὸν διὰ τὰς ὤρας του εἰκόνας, καὶ τὴν ἐξηγτημένην ἀπὸ στεῖρας σκέψεις διευθυνσίν του—τὸ συμπλήρωμα τῶν περὶ Βάγνερ σκέψεων του. Καὶ μᾶς λέγει, ὁ κ. Ν. Ἐπισκοπόπουλος μὲ πολλὴν σοφρότητα : Ὁ Βάγνερ εἰς τὰς τρεῖς αὐτὰς μουσικὰς—τὴν Ἰταλικὴν δ.λ. τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν γερμανικὴν, τὴν ὁποίαν καὶ χαρακτηρίζει ὁ κριτικὸς μᾶς ὡς παρθένον καὶ στεῖραν, καὶ ἀκαμπτον τὸ κάλλος—ἐπρόσθετε καὶ μίαν τετάρτην, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ μυητοῦ Μπετόβεν, ὅστις εἰς μίαν συμφωνίαν του ἔδωκε φωνῆν, ἐπρόσθεσε χῶρον καὶ ἤνωσε τὴν ἀρμονίαν τὴν ἀνθρωπίνην πρὸς τὴν φωνὴν τῶν ὀργάνων.

Προφανῶς ὁ κ. Ἐπισκοπόπουλος ἔχει πάθει τελείαν σύγχισιν τῶν πραγμάτων. Ἡ ἀγωνιώδης προσπάθειά του ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ ἔργον ἐνὸς γίγαντος, ἐνῶ δὲν ἔχει καμμίαν ὑποχρέωσιν ἄλλ' οὔτε καὶ τὸ δικαίωμα, τὸν κάμνει ἔχι μόνον νὰ παρερμηνεύῃ τελείως, νὰ παρεξηγῇ κω-